कक्षा दशमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको अध्ययन

शिक्षाराज अधिकारी
परीक्षा क्रमाङ्क : २४००१९४
त्रि.वि.द. क्रमाङ्क : ९-२-२४०-३८५-२००७

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय, नेपाली भाषा शिक्षण विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह (एम.एड्.), दोस्रो वर्षको नेपा. शि. ५९८ को पाठ्यांश पुरा गर्ने प्रयोजनका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

२०७५/2019

सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस
नेपाली भाषा शिक्षा विभाग
भरतपुर, चितवन

शोध निर्देशकको सिफारिसपत्र

नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको नेपाली भाषा शिक्षा विषयको नेपा. शि. ५९८ पाठयांशको प्रयोजनार्थ प्रस्तुत 'कक्षा दशमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको अध्ययन' शीर्षकको शोधपत्र शोधार्थी शिक्षाराज अधिकारीले मेरो निर्देशनमा तयार पार्नु भएको हो । उहाँले यस शोधपत्र तयार गर्न निकै परिश्रम गर्नु भएको छ । यस शोधकार्यबाट म पूर्ण सन्तुष्ट छु । अतः यस शोधपत्रलाई आवश्यक मूल्याङ्कनको लागि नेपाली भाषा शिक्षा विभाग, सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस समक्ष सिफारिस गर्दछु ।

मिति : २०७५/१०/२३

सन् : 06/02 /2019

....

सरोज दवाडी

शोध निर्देशक

प्रतिबद्धतापत्र

मेरो जानकारीमा यो मेरो मौलिक शोधपत्र हो । यसका कुनै अंश प्रतिलिपि, प्रकाशित र शोध प्रयोजन स्वरूप उपाधि लिन विश्वविद्यालयमा प्रस्तुत गरिएको छैन भनी उद्घोष गर्दछु ।

मिति : २०७५/१०/२१

सन् : 04/02 /2019

....

शिक्षाराज अधिकारी

शोधार्थी

कृतज्ञताज्ञापन

प्रस्तुत शोधपत्र मैले त्रि.वि. शिक्षाशास्त्र सङ्काय नेपाली भाषा शिक्षा विभागअन्तर्गत स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्षको नेपा. शि. ५९८ पाठ्यांशको प्रयोजनको लागि तयार पारेको छु । शोधपत्र लेखनको क्रममा अनेक व्यस्तताका बाबजुत आफ्नो अमूल्य समय खर्चिएर शोधपत्रको शीर्षक चयनदेखि लिएर शोधप्रस्ताव लेखन गर्न मार्ग निर्देशन गर्नुहुने भाषा शिक्षा विभागका विभागीय प्रमुख आदरणीय गुरु श्री बलराम शिवाकोटीज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोधको अन्तिम स्वरूप तयार पार्दासम्म निर्देशन र महत्त्वपूर्ण सुझाव प्रदान गरी अनुसन्धान जस्तो गहन र जटिल विषयलाई सहजताका साथ सम्पन्न गर्न मार्गनिर्देशन गर्नुहुने शोध निर्देशक सरोज दवाडीज्यूप्रति हार्दिक कृतज्ञता ज्ञापन गर्दछु । शोध प्रस्तावदेखि शोधपत्र तयार पार्दासम्म प्रत्यक्ष अप्रत्यक्ष रूपले सल्लाह, सुझाउ र सहयोग गर्नुहुने आदरणीय विभागीय गुरुहरूप्रति पनि हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

शोधकार्य लेखनमा सहयोग गर्नुहुने चितवन जिल्लाका पश्चिम क्षेत्र प्रतिनिधि विद्यालय अन्नपूर्ण मा.वि, भानु मा.वि, नारायणी विद्या मन्दिर मा.वि, श्रीपुर मा.वि, विश्वप्रकाश मा.वि, प्याराडाइज इङ्लिस स्कुल, सनलाइट इङ्लिस स्कुल, ज्ञानज्योति सेकेण्डरी इङ्लिस स्कुल, उषा इङ्लिस स्कुल, प्रगति शिक्षा सदन, सम्बन्धित विद्यालयका प्राचार्यज्यूहरू र विषयशिक्षकहरूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । शोधपत्र तयारीका क्रममा आवश्यक सामग्री उपलब्ध गराउन सहयोग पुऱ्याउने सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पको पुस्तकालय, त्रि. वि. केन्द्रीय पुस्तकलय, शिक्षाशास्त्र सङ्काय पुस्तकालयप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

शोधकार्य लेखनमा उत्साह प्रदान गर्नुहुने बुबा केदारनाथ अधिकारी, जीवन साथी सृजना उपाध्याय अधिकारीलगायत सम्पूर्ण सहयोगीहरूप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । जन्म दिने आमा चन्द्रवती अधिकारीप्रति आभार व्यक्त गर्दछु । मेरा भाइ शशिराज अधिकारी र बहिनी सरस्वती अधिकारी लगायत साथीहरू बैकुण्ठ पौडेल, रवि मिश्रप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु । शोधपत्रको तयारीका क्रममा आवश्यक सहयोग गर्ने मित्र महेश कुमार सिंहप्रति हार्दिक आभार व्यक्त गर्दछु ।

अन्त्यमा, यस शोधपत्रको आवश्यक मूल्याङ्कनका लागि सप्तगण्डकी बहुमुखी क्याम्पस नेपाली भाषा शिक्षा विभागको मूल्याङ्कन समिति समक्ष प्रस्तुत गर्दछु ।

मिति : २०७५/१०/२१

(सन् : 04/02 /2019

....

शोधार्थी

शिक्षाराज अधिकारी

शोधसार

प्रस्तुत शोधपत्रको मुख्य उद्देश्य चितवन जिल्ला, भरतपुर महानगरपालिकाका विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको अध्ययन गर्नु रहेको छ । यसअन्तर्गत चितवन जिल्ला भरतपुर महानगरपालिकाका सामुदायिक तथा संस्थागत विद्यालयहरूको प्रकृतिका आधारमा र विद्यार्थीहरूको लैङ्गिकताको आधारमा अध्ययन गरिएको छ ।

यस शोधपत्रमा तथ्याङ्क सङ्कलनका क्रममा सम्बन्धित विद्यालयका विषय शिक्षकको आवश्यक सहयोगका आधारमा विद्यालय प्रशासनसँग समन्वय गर्दै प्रतिनिधि नमुनाका रूपमा छनोट गरी भरतपुर महानगरपालिकाको शैक्षिक सत्र २०७५ सालका दशमा अध्ययनरत दशवटा विद्यालयका १०/१० जना विद्यार्थीहरूलाई छुट्टै कोठामा राखी आवश्यक निर्देशन दिएर बढीमा १५ मिनेट समय निर्धारण गरी लेख्न लगाइएको छ । नमुनाका रूपमा चयन गरिएका विभिन्न विद्यालयका सम्बन्धित उत्तरपुस्तिकालाई सङ्कलन गरिएको छ । तत्पश्चात सङ्कलन गरिएका चिठीका उत्तरपुस्तिकालाई विषयवस्तु, प्राविधिक पक्ष (मिति, सम्बोधन, ठेगाना, अभिवादन, खामको नमुना) भाषिक शुद्धता र मौलिकताका आधारमा परीक्षण गरी तथ्याङ्क सङ्कलन गरिएको छ ।

तथ्य सङ्कलनका क्रममा प्राप्त चिठीमा अङ्कित गरी प्राप्ताङ्कलाई लैङ्गिकता र विद्यालयको प्रकृतिका आधारमा समूहगत रूपमा वर्गीकरण गरी तालिकाबद्ध गरिएको छ । तथ्य विश्लेषणका क्रममा सम्पूर्ण विद्यार्थीहरूको प्रतिशताङ्क तथा त्यसको स्तम्भ चित्र, मध्यमान र निकालिएको छ । प्रतिनिधि नमुनामा समाविष्ट विद्यार्थीहरूमध्ये मध्यमानभन्दा तल कति प्रतिशत छन् र मध्यमानभन्दा माथि कति प्रतिशत छन् भनी गणना गरिएको छ । उल्लेखित विभिन्न समूहको क्षमता मापन गर्न तथ्य विश्लेषणमा सरलता ल्याउने प्रयत्न गरिएको छ । त्यसरी नै प्राप्ताङ्कका आधारमा निम्नतम, मध्यम, उच्च र उच्चतम स्थानमा पर्ने विद्यार्थीहरूको वास्तविक सङ्ख्या पत्ता लगाउन प्रतिशताङ्क श्रेणी निर्धारण गरी गणना गरिएको छ । यसका साथै समग्र मध्यमानकै आधारमा विभिन्न चलहरूबीच चिठी लेखन क्षमताको पहिचान गरिएको छ । विभिन्न आधारबाट छात्रहरूको तुलनामा छात्राहरूको चिठी लेखन क्षमता राम्रो भएको निष्कर्ष निकालिएको छ ।

(क) सम्पूर्ण विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति गणना गर्दा ६८ प्रतिशत विद्यार्थीहरूले ५१ प्रतिशतभन्दा माथि चिठी लेखन क्षमता मापन गराउन सफल देखिनुले कक्षा दशमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूमा चिठी लेखन क्षमता सन्तोषजनक रहेको देखिन्छ ।

(ख) विद्यालयको प्रकृतिका आधारमा तुलना गर्दा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूभन्दा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमता उच्च देखिन्छ । जसअनुसार ५१ प्रतिशतभन्दा तल चिठी लेखन क्षमता सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूमा ४२ प्रतिशत देखिन्छ भने संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूमा २२ प्रतिशत देखिन्छ । यसबाट सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमता कमजोर रहेको देखा पर्छ भने संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमता सन्तोषजनक रहेको ज्ञात हुन आउँछ ।

(ग) सामुदायिक विद्यालय समूहका समग्र विद्यार्थीहरूको प्रतिशताङ्क स्थिति गणना गर्दा ५१ प्रतिशतभन्दा तल चिठी लेखन क्षमता भएका विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या २१ अर्थात् ४२ प्रतिशत र ५१ प्रतिशतभन्दा माथि चिठी लेखन क्षमता भएका विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या २९ अर्थात् ५८ प्रतिशत रहेकाले केही विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमता सन्तोषजनक देखिन्छ भने केही विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमता सन्तोषजनक देखिँदैन ।

(घ) संस्थागत विद्यालय समूहका विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमतालाई लिएर प्रतिशताङ्क स्थिति गणना गर्दा ५१ प्रतिशतभन्दा माथि ७८ प्रतिशत विद्यार्थीहरू रहनुले संस्थागत विद्यालयमा अध्ययनरत विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमता उच्चतम् रहेको देखिन्छ ।

(ङ) समग्र छात्र विद्यार्थीहरूमध्ये छात्र विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमता सन्तोषजनक रहेको पाउन सकिन्छ । ५१ प्रतिशतभन्दा माथि चिठी लेखन क्षमता मापन गराउन ६४ प्रतिशत छात्रहरू पाइनुले यसलाई प्रस्ट्याउँछ ।

(च) समग्र विद्यार्थीहरूमध्ये छात्रा समूहको चिठी लेखन क्षमतालाई लिएर प्रतिशताङ्क गणना गर्दा ५१ प्रतिशतभन्दा तल अल्पसङ्ख्यक अथवा २८ प्रतिशत मात्र रहनुले चिठी लेखन क्षमतामा छात्रा समूहका विद्यार्थीहरूको स्तर बलियो रहेको पाइन्छ ।

(छ) समग्र छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको तुलना गरी प्रतिशताङ्क स्थिति गणना गर्दा ५१ प्रतिशतभन्दा माथि चिठी लेखन क्षमता भएका छात्र विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या ३२ अर्थात् ६४ प्रतिशत र ५१ प्रतिशतभन्दा तल चिठी लेखन क्षमता भएका विद्यार्थीहरूको सङ्ख्या १४ अर्थात् २८ प्रतिशत रहेकाले छात्र विद्यार्थीहरूको तुलनामा छात्रा विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमता उच्चतम रहेको देखिन्छ ।

विषयसूची

पृष्ठ सङ्ख्या

अध्याय एक : शोध परिचय

१.१ विषय परिचय १

१.२ समस्याकथन २

१.३ शोधकार्यको उद्देश्य ३

१.४ शोधको सान्दर्भिकता र उपादेयता ३

१.५ शोधको सीमाङ्कन ४

अध्याय दुई : पूर्वकार्यको समीक्षा र चिठीको सैद्धान्तिक परिचय

२.१ पूर्वकार्यको समीक्षा ५

२.१.१ सम्बन्धित पुस्तक समीक्षा ५

२.१.२ सम्बन्धित शोध समीक्षा ७

२.२ पूर्वकार्यको समीक्षाको उपादेयता ११

२.३ चिठी लेखनसम्बन्धी सैद्धान्तिक अवधारणा ११

२.३.१ चिठीको प्रकार १४

२.३.२ चिठीका अङ्गहरू १६

२.३.३ लेखन सीप तथा चिठी लेखन १७

२.३.४ लेखाइ सीपको विकासमा चिठी लेखनको स्थान १८

२.३.५ विद्यालय तहमा चिठी शिक्षणको प्रयोजन १९

२.३.६ चिठी लेखनको शिक्षण क्रियाकलाप २१

२.३.७ माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम पुनर्मुद्रण २०७३ मा निर्दिष्ट चिठी विधाको क्षेत्र र क्रम तालिका २३

अध्याय तीन : शोधविधि र प्रक्रिया

३.१ शोधको ढाँचा २४

३.२ शोधको क्षेत्र २४

३.३ नमुना छनोट २४

३.४ पूर्व परीक्षण २५

३.५ तथ्याङ्क सङ्कलन २५

३.५.१ सामग्री सङ्कलन स्रोत २५

३.६ तथ्याङ्क विश्लेषण प्रक्रिया २६

३.७ शोधको रूपरेखा २८

अध्याय चार : तथ्याङ्कको विश्लेषण

४ विषय प्रवेश ३०

४.१ समग्र विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको स्थिति ३०

४.१.१ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको स्थिति ३२

४.२ विद्यालयको प्रकृतिको आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको तुलना ३२

४.२.१ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको तुलना ३४

४.२.२ सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति ३५

४.२.३ मध्यमान र मानक विचलनका सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमता ३७

४.२.४ संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति ३८

४.२.५ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको स्थिति ३९

४.३ लैङ्गिक आधारमा विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमता ४०

४.३.१ छात्र विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको स्थिति ४०

४.३.२ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको स्थिति ४२
४.३.३ छात्रा विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको स्थिति ४३
४.३.४ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्राहरूको चिठी लेखन क्षमताको स्थिति ४५
४.३.५ छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको तुलना ४५
४.३.६ मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको तुलना ४६

अध्याय पाँच : सारांश, निष्कर्ष र उपयोगिता

५.१ सारांश ४९
५.२ निष्कर्ष ५०
५.३ उपयोगिता ५१
५.३.१ नीतिगत उपयोगिता ५१
५.३.२ प्रयोगगत उपयोगिता ५१
५.४ भावी अनुसन्धानका लागि सम्भावित शीर्षकहरू ५२

सन्दर्भ सामग्रीसूची

परिशिष्टहरू

व्यक्तिवृत्त

तालिकासूची

तालिका सङ्ख्या	शीर्षक	पृष्ठ
१.	माध्यमिक शिक्षा पाठ्यक्रम विशिष्टीकरण तालिका	२३
२.	समग्र विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	३०
३	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा समग्र विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको स्थिति	३२
४.	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको तुलना	३३
५.	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको तुलना	३४
६.	सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	३५
७.	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको स्थिति	३७
८.	संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	३८
९.	मध्यमान र मानक विचलका आधारमा संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको स्थिति	३९
१०.	छात्र विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	४१
११	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्र विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको स्थिति	४२
१२.	छात्रा विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	४३
१३.	मध्यमान र मानक विचलनका आधारमा छात्रा विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको स्थिति	४५
१४.	छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको तुलनात्मक प्रतिशताङ्क स्थिति	४६
१५.	मध्यमान र मानक विचलका आधारमा छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको तुलनात्मक स्थिति	४७

स्तम्भचित्रसूची

स्तम्भचित्र सङ्ख्या	शीर्षक	पृष्ठ
१.	समग्र विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	३१
२.	सामुदायिक र संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको तुलना	३३
३.	सामुदायिक विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	३६
४.	संस्थागत विद्यालयका विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	३९
५.	छात्र विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	४२
६.	छात्रा विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको प्रतिशताङ्क स्थिति	४४
७.	छात्र र छात्रा विद्यार्थीहरूको चिठी लेखन क्षमताको तुलनात्मक प्रतिशताङ्क स्थिति	४७

सङ्क्षेपीकृत शब्दसूची

अ.प्र.	–	अप्रकाशित
उप.प्रा.	–	उप प्राध्यापक
क्र.सं.	–	क्रम सङ्ख्या
त्रि.वि.	–	त्रिभुवन विश्वविद्यालय
नेपा.शि.	–	नेपाली शिक्षा
नं.	–	नम्बर
प्रति.	–	प्रतिशत
मा.वि.	–	माध्यमिक विद्यालय
वि.सं.	–	विक्रम संवत्
स.प्रा.	–	सहप्राध्यापक
सामु.	–	सामुदायिक
संस्था.	–	संस्थागत
सं.	–	संस्करण